

HET GROENE EN HET DORRE HOUT

Indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre hout geschieden? Lucas 23:31

De ergernis aan de Jood in ons midden is niet onbegrijpelijk en zit ons ook min of meer in het bloed. Wij stellen ons in vage gedachteloosheid voor dat het antisemitisme alleen in Duitsland en aanverwante landen bestaat, als een bijzondere epidemie, maar er is een eigenaardige stuwkracht, die het over de hele wereld brengt. Wanneer in onze voorstellingen enige oude reserves vallen van menselijkheid, gemoedsbeschaving, vrijheidsbegrip, dan ontdekken wij onszelf óók als... antisemiet. Ja, ik ben zelfs bereid om deze stelling te verdedigen: *wij mensen zijn allen antisemiet, voor zover we niet geloven*. Al houden wij ons verre van de onnozele en tegelijk geslepen daden der barbaren, der duivelse bengels, der perverse kwelgeesten, al verwerpen wij alle moralistische huichelarij tegenover het joodse volk, al houden we er geen enkele duistere, quasi-wetenschappelijke theorie op na. Wat ergert ons aan de Jood? Natuurlijk – laat ons dat eens toegeven – hij is mercantiel, onbetrouwbaar, economisch-machtig, vreemd van aard, rebels tegenover de bestaande verhoudingen, druk in zijn bewegingen, een wortelloze nihilist, hij ondermijnt onze heerlijke cultuur. Maar de mens die daarmee, als hij eerlijk is, de diepste grond van zijn ergernis zou menen uitgesproken te hebben, moet nog gevónden worden. Al het genoemde – gesteld eens dat het juist was – raakt het wezen van onze afkeer *niet*. Indien wij hier argeloos en onbevungen konden zijn, dan zouden er heel andere diepten van onze natuur gaan spreken. Want de jodenhaat is een klassieke eigenschap van elk goed-heidens volk, een neiging in de goed-heidense mens even vanzelfsprekend als de elementaire driften, even spontaan als de afkeer die wij in doorsnee gevoelen voor wat en wie boven de maat is: het genie, de profeet en de asceet, en voor wat en wie beneden de maat is: de vagebond, de avonturier en de querulant. Is het niet zo? Hoe weten we dat? Omdat ook de édelste jood iets in zijn verschijning heeft wat ons irriteert; en de meest oorspronkelijke en zuivere jaagt ons angst aan: “Zijt gij gekomen om ons te verderven? Ik ken u, wie gij zijt: Gods eerst-geroepen, nu-verworpen zoon”.¹ Ook als verworpene draagt hij de sporen van Gods hand. Niets is zo vreemd als Israël, of het moest zijn... de Góð van Israël. Die is zo vreemd, dat niemand van ons Hem ooit zou hebben uitgevonden. Erger dan een chimère, een spook in de nevel! *Natuurlijk* zijn wij van nature *allen* antisemiet. Als men ons maar eens eventjes liet uitpraten, als we ten overstaan van onszelf ons maar eens bewust maakten hoeveel wijzer, edeler, evenwichtiger, offervaardiger, natuurlijker wij zijn dan de joden. In alle ernst: het gaat hier om kwesties als het menselijk-gezonde en het zieke, het natuurlijke en het onnatuurlijke, de volwaardige en de minderwaardige menselijkheid. Als wij er zo een poosje mee bezig zijn, bemerken wij plotseling dat wij bezig zijn het Oude Testament te bestrijden, dat boek met die rare verhalen van “veehouders en souteneurs”,² en al die bedenkelijke, dubbelzinnige karakters. Een jaartje later gaat dan onze wrevel zelfs niet meer tegen het Oude Testament, dat is dan kalmweg een overwonnen standpunt geworden, maar dan gaat hij tegen Jezus de gekruisigde, óók een Jood en een hele echte zelfs. Om onze ergernis te bedekken vinden wij er dit op: dit is niet de ware Jezus, die was een held, die met een gesel van touwtjes de kooplieden uit de tempel verjoeg.³ Eenvoudig, nobel, strijdvaardig. Dat is alles wat er dan van Christus overblijft, een onbegrepen ‘heros’, die door de Joden werd omgebracht. Merkt ge wel wat een eigenaardige stuwkracht achter deze jodenhaat zit? Ze huichelt op te komen voor een reiner leven, ze huichelt de jood te verwerpen omdat die zijn religie heeft losgelaten, omdat hij Christus heeft gekruisigd, omdat hij de ongehoorzame is tegenover het profetisch woord – terwijl zij zelf vol wrok zit tegen de bijbel, tegen het Oude Testament, tegen Paulus, tegen Christus, tegen de kerk. De consequente antisemiet draagt al spoedig de trekken van de antichrist. Kinderkens, het is de laatste ure, en gelijk gij gehoord hebt dat de antichrist komt, zo zijn ook nu velen van u, zonder dat gij het

bewust weet, reeds lang antichristen geworden.⁴ Er is geen houden meer aan; van de jood gaat het naar het Oude Testament, en van het Oude Testament naar Christus – en nóg is er geen halt. Want dan gaat het over God, namelijk deze God, die boven de wereld verheven is, voor wie de volkeren zijn als een druppel aan de emmer en een stofje aan de weegschaal,⁵ die geen rekenschap geeft van zijn daden, en die, geheel willekeurig, zijn openbaring én in het Oude én in het Nieuwe Testament heeft gekleed in de vormen van israëlitisch voelen en denken, zodat wij haar alleen kunnen verstaan als wij zelf in zekere zin jood worden. En zie, dan weten wij plotseling uit kracht van ons bloed dat ‘deze God’ iets aparts is, dat ons tegen onze natuur werd opgedrongen. Eindelijk treedt dan aan den dag: God is voor ons eigenlijk de Natuur, de heerlijke en schrikkelijke levenskracht in de dingen en in onszelf, in ons bloed, dat voortvloeit door vertrouwde aderen en leeft en spreekt van betere dingen dan van zonde, angst en slachtoffer en verzoening. Dat komt het láátste aan den dag. Zou het evenwel niet kunnen zijn dat wat dan openbaar wordt heel in den beginne ook reeds heeft meegesproken, dat dit laatste feitelijk het éérste is, de eerste beweeggrond waarom Israël ons tegenstaat?

Mijn beste mensen en mede-heidenen, schrik niet te zeer wanneer ik zeg: in de *Jodenhaat* gist een heel stuk *Godshaat*. In de diepste grond is voor het bestaan van de God die de kerk belijdt geen ander natuurlijk ‘bewijs’ dan juist het bestaan van Israël in ons midden. Het is het teken van de werkelijkheid van die bovennatuurlijke God, dat hij er is, die vreemde, vervolgte, verdrukte, eeuwig vertreden jood, die het gericht draagt en die toch leeft onder Gods geduld. Zo is hij de vertegenwoordiger van Adams kroost,⁶ die het, ondanks alles, niet béter heeft gemaakt dan Adam, hoewel hij bestemd was als de tweede Adam op te staan in een nieuw land, op een nieuwe aarde. Hij is verworpen – en tóch... “Heeft God zijn volk verstóten? Dat zij verre!”, en, wat we ook moeten horen: “Indien God de oorspronkelijke takken niet gespaard heeft, zie toe dat Hij mogelijk u niet spare” (Rom. 11: 1,21). Van deze vreemde God spreekt de Schrift en de jood is erbij gezet als lijfelijke illustratie, die ook in zijn verwrongen gestalte nog spreekt van de Openbaring die daar eertijds is geschied.

Herinner u de tijd toen wij een jaar of achttien, twintig waren, hoe wij ons bij tijden hebben geërgerd aan de bijbel, hoe die ons hinderde en dwarszat met alles wat eraan vast is, omdat hij zo dor en eentonig is, zo vijandig aan het leven, zo anders, zo bleek en schimmig, zo veraf spreekt van een andere wereld, waarnaar we niet gevraagd hadden en waar we onmogelijk naar konden verlangen – weet ge nog hoe het u ziek maakte, hoe het een obsessie werd: en dat is nu de waarheid, daar moet ge voor buigen, daar moet ge onderdóór. Hoe verstoorde het mijn zelfbewustzijn, hoe tergde het mij in mijn frisse opgang, in mijn bloeiend bloed!

Is het niet zo dat wij niet minder dan de anderen die verdorrende en verzengende invloed van het Woord hebben ondergaan, dat wij er ons telkens tegen moesten verzetten? Ons verzetten, om ons leven te redden, om niet alles te zien door beslagen ruiten en in gebroken kleuren? Wat zijn de ‘problemen’ die men in zulk een tijd opwerpt anders dan vooruitgeschoven pionnen, waarachter tenslotte niets anders zit dan deze oproerige kreet: “Wij willen niet dat deze Koning over ons zij” (Luc. 19: 14)? En ook wanneer het gefluisterd wordt, of gedácht en daarna onderdrukt onder suggestie van onze omgeving, blijkt er diezelfde instinctieve afkeer van de Vreemde, de Bleke, de Dorre.

Welnu, een rechtgeaard Germaan verklaart geen crucifix meer te kunnen zien, hij moet overgeven als hij dat verachtelijk beulstuig midden in de korenvelden ontmoet, hij zegt nu wat de duizenden altijd gedacht of gevoeld hebben; binnenkort zal hij geen staties meer in de rooms-katholieke landen dulden, die veertien taferelen der Via Dolorosa, de kruisweg,⁷ die vanaf de eerste voorstelling in het paleis van Pilatus tot aan de graflegging bijna zonder onderscheid naargeestig en bloederig spreken

van de vernedering van de mens, deze voorstellingen, die ons enkel onmacht, ellende, gemeenheid en slaafse weerloosheid te aanschouwen geven. En dát zou men moeten vereren, daaraan dient de mens van goede komaf gelijkvormig te worden?! Maar – goddelijke ironie – juist daardoor blijkt hij de broeder en zielsverwant van de... joden. In zijn afweer lijkt hij dan bovendien méér op de slechte jood dan op de goede (ofschoon hij ook die laatste veracht). Zo geeft hij, onbewust, althans ongewild, toe wat Revius beleed (en met hem heel de belijdende kerk): “‘t En zijn de Joden niet, Heer Jezus, die U kruisten” – “want dit is al, eilaas, geschied om onze zonden”.⁸

Onze tekst handelt over een van die staties: de ontmoeting met de wenende vrouwen op de Via Dolorosa. Ik hoop dat wij door de uitleg van onze tekst iets zullen gaan verstaan van het gericht Gods en de genade Gods over alle vlees, van de doodstoestand waarin wij door onze Godsvijandschap verkeren, en van de geheimzinnige rechtsgrond krachtens welke wij, zo boos als wij zijn, Gods kinderen genaamd worden.

Eerst zullen wij de omtrek van de tekst bezien. De weg die Jezus had af te leggen, van de burcht Antonia naar de plaats van de terechtstelling, was niet lang; de Hoofdschedelplaats, Golgotha, lag ongeveer anderhalve kilometer van de plaats van veroordeling verwijderd. Wij hebben ons zo voor te stellen dat de stoet eerst door de straten ging zonder veel bekijks te trekken, het was nog vroeg in de morgen, men wist niet wat er aan de hand was. (Het is voor de tegenwoordige bezoeker van Jeruzalem nog per meter na te gaan hoe de weg geweest is tot aan de plaats waar nu de Heilige Grafkerk staat, die om de heuvel der terechtstelling werd heen gebouwd.)

Wij denken dat de stoet als volgt is gevormd: de paarden gaan voorop, gevolgd door gewapende voetknechten en personen die stokken, spijkers en een bord dragen waarop de beschuldiging is geschreven: “Jezus de Nazarener, de Koning der Joden”,⁹ welk bord straks op het kruis zal worden gehecht. Dan komt Hij zelf, de Koning der Joden, met een zware dwarsbalk op de schouders, daarachter een grote menigte van volk, van vrouwen, leeglopers, werklozen, nieuwsgierigen, feestgangers. En daar zijn de toeschouwers in de poorten en in de open of getraliede ramen der woonhuizen. Wat hebben zij allen bij elkaar gedacht? Nemen wij aan dat voor een van de vensters een vrome joodse familie staat, die ook zelf niet vreemd is aan de verwachting van Israëls vertroosting, die komen zou, dan kunnen wij hun gevoel wellicht samenvatten als een verbazing over wat de Schrift belooft. Het is heel grote onzin, het komt niet uit wat bijvoorbeeld in Psalm 41 gezongen wordt: “Welgelukzalig is hij die zich godvruchtig (‘verstandig’) gedraagt jegens de ellendigen”.¹⁰ Jezus heeft dat gedaan, hij heeft zich godvruchtig gedragen jegens de ellendigen des volks, dus zal hij nooit van God verlaten zijn, “hij zal hier op aarde gelukzalig worden gemaakt, de Here zal hem behouden en hem niet overgeven in de begeerte zijner vijanden”.¹¹ Maar niets van dit alles, niets waarvan de psalmist getuigt, geschiedt, het tegendeel heeft plaats. De verwerping treedt in, de verzenging zet dóór. De hitte der vijandschap is om die broze mens heen, als lekkende vuurtongen. God, wie anders, geeft hem over, laat hem los.

Nu weten wij dat deze hele korte weg aan de vreselijk gegeselde te zwaar is gevallen; in de staties wordt naar de overlevering afgebeeld dat Jezus drie keer met het kruis tegen de grond is geslagen, wij weten uit het evangelieverhaal dat Simon van Cyrene zo binnengesloten werd in het lijden¹² en er toch geheel buiten bleef, ja, zelfs het uiterste van zijn vinger niet doopte in dit goddelijk leed. Dan komen daar de vrouwen, die werpen zich zélf binnen in die wereld van het leed en blijven er nochtans even ver buiten als Simon van Cyrene, die rechteloos werd gedwongen het uiteinde van de balk te helpen dragen. De vrouwen, staande in de portiek der deuren, hebben bij dit gezicht gehuild, zo gehuild, zo hartroerend, dat de evangelist, al heeft hij het uit de tweede hand, het nóg weet en het opnemen móest in zijn sober verhaal. Want de Geest in hem vond het nodig, tot prediking, tot vermaning van de kerk aller eeuwen.

Misschien heeft de kerk zich ook wel vaak gedragen als zo'n ontstelde, wenende vrouw. De ellende van die edele maakt deze mensen van Jeruzalem, die vrouwen zijn, onrustig. Zij staan daar in de bloei van haar vlees, moeders en maagden, zij aanschouwen het geschonden vlees, geboren uit de schoot van een harer zusters, geschofferd, geteisterd, zij kunnen het niet aanzien, zij voelen er een aantasting in van hun eigen leven, dat verweven is met al het leven van voortplanting en baring, van groeien en grootworden, van bloeien en nieuwe bevruchting. De grote, warme golfstroom van het geslacht is levend in deze vrouwen, en gelijk de golfstroom met de oceaan is gemengd en toch een eigen baan gaat, zo is het levensgevoel van de moeder wel gemengd met en bedekt door het koude en wilde bewegen aan de oppervlakte der maatschappij, en houdt niettemin een eigen baan en reageert vanuit de diepte. Hoewel gekomen om de stoet mede áán te zien, kunnen zij het niet aanzien, deze vrouwen, en beginnen te huilen. Een begon ermee, dan volgen de andere, een huilen van ontzetting. Zij beklagen Jezus, zij beklagen het vlees, zij beklagen in al hun klagen zichzelf, hun bovenpersoonlijk, of benedenpersoonlijk, zelf.

Nu staan wij ook met deze vrouwen bij de statie, aan de lijdensweg. Is er bij ons geen neiging om te zeggen: het duurt mij te lang, zeven lijdensweken en ieder jaar hetzelfde verhaal, en altijd maar bloed en tranen, alsof het levende leven niet voortgaat in bloesem en vrucht? Of indien wij het ons wél aantrekken, hebben wij de neiging week te worden vanwege ons arme geslacht, in de stemming van 'het is de zonde van de mensen', – welk een tragische ondergang van zo'n edel mens, Hij is een grote onder ons, wee ons, dat zulke dingen mogelijk zijn en er is geen Helper. Jezus is ons het toonbeeld van onze ellende, we vinden overeenkomst tussen zijn lijden en ons lijden, ja, sommigen verstouten zich en spreken van zijn Gethsemane en ons Gethsemane, van zijn en óns Golgotha!

Wat zegt Jezus tot die welmenende vrouwen? "Zich tot haar kerende zei Hij: Gij dochters van Jeruzalem, weent niet over Mij, maar weent over uzelf en uw kinderen; want ziet, daar komen dagen in welke men zeggen zal: zalig zijn de onvruchtbaren, en de buiken die niet gebaard hebben, en de borsten die niet gezoogd hebben. Alsdan zullen zij beginnen te zeggen tot de bergen: valt op ons, en tot de heuvelen: bedekt ons."¹³

De Heer Jezus is daardoor, dat mensen deelnemend weenden te midden van de spot, niet zeer gesticht en heeft zich profetisch geroepen gevoeld om daar tegenover een woord, *het Woord*, te stellen. Want wat wij bij deze vrouwen ontmoeten is een opwelling van bovenpersoonlijk of benedenpersoonlijk zelfmedelijden. Dat gevoel ontstaat dáár waar de ware ontzetting van het leven vergeten wordt, want niet dít is de ontzetting van het leven, dat de nieuwe loten uit de gedurige schoot der mensheid worden geslagen, maar dít is de grote ontzetting, dat er altijd maar weer 'nieuwe' mensen zijn en het zijn altijd dezelfde mensen, het zijn altijd weer borelingen die in zichzelf zich gezond voelen, uitgerust met rechten op leven en geluk, altijd maar weer, ondanks alle variaties, exemplaren van Eva's kroost, uit hetzelfde bloed geworpen onder het wereldlicht en gevoed aan dezelfde borsten, ópgevoed tot de waan der gezondheid: zélf voor onszelf te leven, en heerlijk-alleen met het eenzaam heelaal.

Er is zoveel diep-menselijk gevoel zonder kennis, er is zoveel losse kennis, waaraan de samenhang met Gods waarheid en daarom de zelfkennis ontbreekt, en er is ten slotte zoveel zelfkennis die geen laatste ernst blijkt te zijn; anders zou de kreet "Bergen, valt op ons, en heuvels, bedekt ons" niet worden opgespaard tot... die dagen. Hij zou heden losbreken.

Jezus spreekt tot deze vrouwen over de ondergang van Jeruzalem, de stad die Hem niet heeft gekend, niet heeft willen kennen. Zij denken bij deze woorden misschien aan beelden uit de Profeten, bijvoorbeeld uit Ezechiël 5, dat ons de gerichten Gods bij een vroegere belegering van de stad verhaalt, hoe de vaders hun kinderen opgegeten hebben en de kinderen de vaders, omdat ze vléés moesten hebben – 'men moet toch léven' – en datzelfde vlees, dat trilt als werd het zelf aangetast als een andere boreling wordt geslagen, dat heeft wederkerig in elkander zichzelf

aangetast en zichzelf verteerd; hoe een deel des volks door pestilentie en zwaard stierf, een ander deel naar alle winden verstrooid werd.¹⁴ Dat zijn gebeurtenissen die komen over de geborenen, over Eva's welpen – gloeiende oven van pijn, waarvan we gruwen en huiveren.

O, niet in onze tijd begint het te kraken en te sidderen, de wereld heeft altijd in doodsnoed verkeerd. En de wereld is ook altijd weer opgeveerd in nieuwe gezondheid en onbegrijpelijke levenslust. Ze heeft altijd weer kunnen vergeten en heeft de tekenen van dit "Ecce homo"¹⁵ weer weggewist van de horizon harer herinnering. Want anders, zegt zij (en dit is haar diepste beweeggrond, haar laatste logica), anders zou men immers niet kunnen... léven! En de lieden die ons in hun jammergestalte herinneren aan het blijven lijden, die zijn ons onverdraaglijk. Neem wég, neem wég. Medelijden slaat om in verachting, de tranen drogen snel en de gezonde kinderen van de Grote Moeder (dat zijn de heidenen, en dat zijn van nature wij allemaal) hebben in een oogwenk de opwelling der tranen verwisseld voor een opwelling van... wraak. En – wie het vatten kan, die vatte het – nochtans is het een en dezelfde opwelling.

Wij ook hebben het nodig aan deze ontzetting te denken. Maar de eigenlijke, ingrijpende, vrúchtbare ontzetting is met de kennis van dat gruwzame verleden blijkbaar niet gegeven, de echte ontzetting ligt hier, in het woord van Christus: "*Indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal met het dorre geschieden?*" Zie, te midden van afkeer, spot en medelijden wordt deze grote vraag aan ons hart gelegd, om ons tot bekering op te roepen, tot bezinning te leiden. Het is niet enkel de profetische geest die Jezus deze woorden doet spreken, maar ook en veel meer zijn priesterlijk hart. Als wij goed antisemiet zijn (dat zijn we van nature allemaal), houden wij onszelf dan niet voor het groene hout? Alles wat door God aangeraakt werd en verontrust, houden wij dat niet voor het dorre hout? Heel die opstandigheid van ons, is zij iets anders dan een tumultueus verzet tegen het groene hout, Gods eniggeboren Zoon? Die leeft *niet* zelf: *niet* uit zichzelf en *niet* voor zichzelf. En dat is naar Adams oordeel ongezond. En gezond is de aversie van het dorre hout.

Zo spreekt Jezus Christus tot ons, tot de kerk van alle eeuwen: Ik ben het gróene hout, Ik ben de wáre wijnstok,¹⁶ Ik schijn verwilderd, maar God heeft Mij opgekweekt, Ik schijn verdord, nochtans bloei Ik, gevoed door de wortelen van een eeuwige gemeenschap met de Vader, Ik schijn afgehouden, nochtans sta Ik voluit en geef door mijn gerechtigheid schaduw aan Kaïn, de zwerver. Niet 'geestelijk', door mijn hoog streven, doch door mijn natúúr, eeuwig, zal Ik bloeien en groenen, *hoewel* Ik verworpen ben, *hoewel* Ik onderga. *God* heeft Mij krank gemaakt, om de zonde uwer gezondheid te dragen, *God* heeft Mij in de angst en in het gericht gebracht. *God* heeft Mij afgesneden uit het land van u, o lévenden en gezonden, om úw overtreding is de grote plaag over Mij gekomen.¹⁷

'Hout' betekent in onze tekst zowel boom als bos. Ik ben zelf, zegt Christus, in mijn eenzaamheid, als enkele boom het hele bos, een groenend paradijs, Ik ben zelf de boom des levens,¹⁸ ben zelf (met nadruk) *het* groene hout, het hout dat wezenlijk groent en bloeit. Dat alles wat de mensen voor bloeien houden is de bloei van de natuur, de bloei van de dood. Maar déze bloei, gevoed met Gods vreugde, is het groene hout. Jezus, een "worm en geen man"¹⁹ (de antisemiet-in-ons keert zich onmiddellijk af in walg), vermagerd, uitgeteerd, ook gééstelijk, teruggeworpen vanuit alle eigen geloofsbezit op het woord der Schrift, Jezus, hier in de tierende menigte, bespot en beschreid, en straks op het hout des kruises roepend (met Psalm 22): "Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?"²⁰ is de groene boom, waarin het hemelvuur slaat, de malse twijg, die in de oven geworpen wordt. Met God, uit God, tot God blijft zijn wezen, zo gelóóft Hij, zo grijpt Hij het onbegrepen aan.

Dit groene hout wordt verbrand. Als het in het vuur komt, biedt het sap weerstand. Het kan niet berusten zonder meer, maar het mag niet baten, het moet sterven, het wordt verteerd, deze bloei moet vergaan.

Het dorre hout – dat zijn de van het leven Gods vervreemden – moet uit de aard der zaak nog op een geheel andere manier branden als het groene hout. Deze levensboom moest in het gehéél niet branden; het is onnatuurlijk hem verteerd te zien. Maar het dorre hout róept van nature de vonk, het wacht als het ware om in vlammen op te gaan, het rekent ermee, het móet ermee rekenen, het heeft geen andere bestemming, het kan geen andere bestemming hebben, zoals we gezongen hebben in psalm 90: “Door uwen toorn vergáát ons kwijnend leven”.²¹ Ja, *waartoe* zouden wij levende blijven? De gezonden, die bloeien, zijn in werkelijkheid de dorren, de van de levensgemeenschap des Heren afgesnedenen – hoe lángr reeds? Er is geen merg in ons binnenste, er is een vermolmd iets in ons; wij zien er evenwel goed uit, wij hebben een hoge kleur op de wangen, maar ’t is van de koorts, de vreemde koorts in onze ziel, die voortkomt uit het vóórgevoel dat wij (evenals de satan) “slechts een kleine tijd hebben”.²² Nee, wij hóuden het niet, wij zijn ziek van gezondheid, gelijk we krankzinnig zijn van louter logica, wij zijn geschikt voedsel voor de dood, voor de vlam van de dood. Als de mensenkinderen dat toch eens begrepen, dat zij zich zélf aan de dood uitleveren door te willen leven als groen hout. Het is ‘gezond’ het leven te willen behouden; maar Jezus zegt: wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen.²³ Dat verzorgen en in stand houden en beschermen van ons eigen groene hout, in het rampzalig geloof dat de natuur ‘natuurlijk’ goed is, dat is juist de rijpmaking van ons leven voor de vlam. Wat zal geschieden met het dorre hout? “Ecce homo”, zie de mens! is het antwoord. Weent niet over Mij, maar weent over uzelf.

Maar gemeente, het zou geen woord van Christus zijn waarover wij spreken, indien hiermede alles gezegd ware. Christus is hier niet alleen profeet, maar ook en bovenal priester. Hij denkt niet aan eigen leed. Hij heeft ruimte om zich te verdiepen in het leed der vrouwen. Ja, het is nu reeds zijn leed dat zij zullen zeggen: Bergen, valt op ons en heuvels, bedekt ons. Ja, de bergen en heuvelen van hun benauwenis zijn reeds over zijn ziel heen gevallen, om die te versmoren. Hij is het die bewust lijdt, zónder toekomst, zónder uitzicht. Hij is het die, terwijl Hij spreekt, ópneemt en wégdraagt wat de angst van de ondergang over het bloeisel van de moederschoot en de voedsterling der moederborst brengen moet. Hij is het die de onvruchtbare gelukkig prijst, maar Hij is het ook die de vruchtbaren wil bevrijden van de angst om hun kroost, om zichzelf. Hij is het, Kind uit de schoot der zuivere Moeder, die, krachtens zijn geboorte reeds, de ganse tijd van zijn leven op aarde ligt onder de bergen en onder de heuvelen van mensenschuld en mensenlot, en dáárin onder de toorn Gods. Zo, in deze geest, is het woord van Jezus opgenomen in de canon van de Heilige Schrift, och, niet als een opmerking over deze vrouwtjes en hetgeen Jezus zo eens bij gelegenheid tegen hen heeft gezegd, maar als het profetisch getuigenis uit het priesterlijk hart, uitgaande over de vrouwen, die daar ditmaal als vertegenwoordigers van ons állen staan, wenende over ons en wenende over zichzelf. Dit groene hout is niet uit zichzelf vergaan, doch om onzentwil. Deze vlam is een *offervlam*, dit brandend hout is een brandoffer. ‘Ze’ hebben ‘dit’ gedaan met het groene hout. Zij, die de goddelijk-gezondene moe waren, hebben zijn onschuld verstaan als grond Hem te doden. “Geen schuld in deze mens!”,²⁴ dus... wordt Hij vermoord. Er is niets op Hem aan te merken dan dit, dat Hij op een heel vreemde wijze gezond is, heel anders dan wij. Dat is genóeg. ‘Zij’ doen ‘dit’, en God maakt hun weg tot de zijne. Naar hun logica is het waanzin dat het zuivere moet worden gedood, maar naar Gods barmhartige raad is het logisch, want inderdaad moet het offer – en hier gaat het om het offer – zuiver wezen en onberispelijk. Het offer is vlekkeloos, het groene hout is te mooi om te vergaan, en juist daarom geschikt om te vergaan als offer, als de erkenning van en ere aan Gods eeuwig recht. En nu, wat zal met het dorre hout geschieden? Het is een vraag! Niet een retorische vraag, dan zou het geen priesterwoord zijn, dan zou er geen sprankeltje evangelie meer in wezen. Neen, wij *zijn gevraagd*, in alle ernst, en in eigen verantwoording: wat zal er met u geschieden? Want de angst bij de belegering van Jeruzalem of het bombardement van Haarlem, dát is nog lang niet de vertering en de ondergang waarop Christus doelt. Vele bergen en heuvelen hebben de mensen over zich

afgeroepen en ze hebben zich tóch weer uitgegraven. Vreest niet degenen die het lichaam doden en daarna niets meer kunnen doen. Maar vreest Hém die het recht heeft u ten dode te verwijzen, maar in stede daarvan in uw dood is gekomen, die met zijn mens-zijn u dekt en de ziekte-uwer-gezondheid, de schuld-uwer-gebrokenheid voor eeuwig heeft geboet. Vreest ten slotte alleen dat gij niet zoudt gevonden worden in Hem, door het geloof ingeplant in het groene hout, deze éne boom des levens, dit nieuwe paradijs der gemeenschap.

Weten wij dat wij in Hem gevonden worden, dat zijn tranen ónze tranen hebben verstrooid als ijdele paarden naar alle winden, en dat zijn vreugde het merg is van onze vreugden, dat wij “één plant met Hem zijn geworden”,²⁵ dan kennen wij geen andere gezondheid dan het geloof en het handelen in geloof. Dan sterft in ons het imbeciele oordelen van de zogenaamde gezonde, dan kunnen wij op geen wijze antisemit zijn, dan kunnen ons de waarden van leven en cultuur geen láátste waarden zijn, dan kunnen wij zo dor of humorloos niet zijn een stelletje mensen te isoleren en boven hun kampement een bord te slaan: ‘dit zijn de verworpenen!’, dan zal het, niet eens maar télkens weer, door ons heen slaan: ‘t En zijn de joden niet, Heer Jesu, die U kruisten – want dit is al, helaas, geschied om mijne zonden.

Wenen over Christus zonder zelfkennis, zonder zelfverwerping, loopt noodzakelijkerwijs op Christusverwerping uit. Als wij wenen bij het aanhoren van de *Matthäus Passion*, de schoonheid daarvan genieten, weliswaar niet eenzijdig-esthetisch, maar toch zó dat wij onszelf daarin genieten, omdat wij zo diep zijn, zo sterk voelen, omdat wij deze tragiek zo goed verstaan, deze slechte wereld zo verachten en zo onder die barbaarse kreet ‘Barabbas’²⁶ sidderen, gans vervuld van het besef hoe diep wij zijn, zó diep dat dit alles onze geestelijke nervus sympathicus in beweging brengt en wij opnieuw tot de overtuiging komen dat wij zoveel van Jezus gehouden zouden hebben, indien wij erbij geweest waren, voeren wij dan niet reeds het tafereel op van de wenende vrouwen op de Via Dolorosa? Ja, hoe moeilijk is vaak de grens te trekken tussen “dankbaarheid die aan zijn voeten weent”²⁷ en de vereenzelviging van onszelf met Hemzelf?

Dan is het nodig dat in het midden van de kerk wordt gezegd: “Weent niet over Mij, maar weent over uzelf en over uw kinderen”. Waarom moet dat gezegd worden? Er is toch veel méér te zeggen! Zeker, er is veel meer te zeggen, maar dit is geboden door de bloei van het vlees waarin wij staan, en waarin wij vergaan; wij menen dat wij in ons diep gevoel het groene hout zijn en dat Christus het dorre is, óf wij lijden, sympathisch, als verzengd van pijn, op onze wijze, met de dorre Christus mee. Onderzoekt uzelf nauwkeurig, – wat is het eigenlijk dat u voelt? Streelt u zich niet zelf, en weest niet altijd bezig uw pols te voelen, ik lééf nog! en “Hoe heb ik wreed verstaan / In één stil even / De pijn om te vergaan / Uit dit schoon leven”.²⁸ Schoon! omdat het ons *eigen* leven is! Ecce homo! zie, hoe schoon...

Het is de bedoeling der prediking dat wij tot overgave zullen komen, om aan dit zogenaamde dorre hout onze groenheid te verliezen. Het Griekse woord ‘xulon’ betekent bos of boom, doch ook *kruispaal*, het is precies hetzelfde woord. De Heilige Geest begeert dat wij in dit dorre bos zullen gaan, om te zien hoe het groent van eeuwig leven, dat eeuwige gerechtigheid, vergeving der zonden en zaligheid uit zijn woorden en sappen ons toevloeien. Zonderling is het: dat ogenschijnlijk verloren hout hebben wij te zien als het ware paradijs, waar wij God (niet de Natuur maar de eeuwig-Heilige) ontmoeten. Zou het niet de bedoeling zijn dat wij als ranken in Hem blijven, uiteindelijk opdat Christus kan zeggen: “Deze woorden heb Ik tot u gesproken, opdat mijn blijdschap in u blijve en uw blijdschap vervuld worde”.²⁹

“Weent niet over Mij, maar weent over uzelf.” Hebben wij over onszelf geweend in de grote stonde des welbehagens? Indien niet, dan zal niet alleen de dag aanbreken dat wij uitroepen moeten: “Bergen, valt op ons; heuvelen, bedekt ons!”, maar ook de dag dat wij waarlijk vergaan, – en er is geen plaats voor ons gevonden.

Maar waarom zou die dag komen? De dag van *Christus* genaakt, die zich breidt als een bloeiende zegening over al het oude, dat rot en vervalt en vergaat. Waarom zouden wij op de échte vraag van de tekst – wat zal met het dorre hout geschieden? – niet antwoorden met het geloof dat er niets gebeuren zal met de dorren die in Christus Jezus zijn? Bekennen wij ons tot Hem, die wij van nature voor het dorre hout aanzien, dan zal er ook een groenen zijn in goede werken, die God heeft voorbereid, opdat wij daarin zouden bloeien;³⁰ geen bloeien aan de omtrek van ons wezen, geen wandelen in het fanatisme van een machtig activisme, in een droefgeestige bedrijvigheid, doch een gaan in de ménselijke weg, in de weg der aarde, dwars door de algemene strijd van het bestaan, aangedaan met barmhartigheid, lankmoedigheid, goedertierenheid en mildheid,³¹ die maken dat wij in ons eigen leed het leed van anderen niet vergeten, maar van eigen en anderer leed de eenheid beseffen, de eenheid in Eva én de eenheid, die nog ‘veelmeer’ eenheid is, in Christus.

Overall in de wereld waar het natuurlijke leven staat in de bloei van het groene hout vinden wij deze deugden *niet*, daar is géén barmhartigheid, lankmoedigheid, goedertierenheid en mildheid, maar daar vinden we de andere, ‘mannelijke’ deugden, in hun ziekelijke gezondheid: de strijdbaarheid, de hardheid, de kracht der “grote verachting” (Nietzsche),³² de tucht; op zúlk een wijze dat de deugden Gods daarbij... dor, mager en verachtelijk worden. Zie, hier zijn Góds deugden te prijzen. En hier luidt de vermaning: zijt gij dan navolgers Gods als geliefde kinderen.³³

Wij zagen: het is niet iets toevalligs, maar het is een noodzakelijk gevolg van de jodenhaat dat zij moet leiden tot Godshaat, namelijk tot haat jegens deze God, langs de opeenvolgende weg van wrevel tegen het Oude Testament, ergernis aan het Nieuwe Testament, opstand tegen Jezus, de Zoon Davids, de Zoon van Abraham (Mat. 1: 1). Daar groenen de deugden der heidenen, die inderdaad (in déze zin heeft Augustinus met zijn veelgeprezen en veelbestreden uitspraak gelijk) “blinkende zonden zijn”.³⁴ En wilt ge hun diepste stigma zien, zie, als ge kunt, kalm en klaar: de redelijke en zedelijk waanzin die men noemt: de represaille.

Zien wij daarentegen bij onszelf en bij anderen, omgekeerd, hoewel zondaren zijnde, de aanwezigheid van die stille deugden van barmhartigheid, geduld, mildheid (“k Zal van de deugd der milde goedheid zingen”, zegt psalm 101)³⁵ en wij vragen: hoe komt dat? – ik weet niet dát ik zo ben, ik wist niet dat ik dat kón, dan zullen wij met Kohlbrugge de oorzaak slechts omschreven vinden in zijn beruchte uitspraak: “In Christus is mijn verrotte ik zoo frisch als een cederplant”.³⁶

Dan krijgt het oude lied kracht en glans, dan, als gebrokenen, rijzen wij recht:

’t Rechtvaardig volk zal bloeien,
Gelijk op Libanon,
Bij ’t koest’ren van de zon,
De palm en ceder groeien.

In hunne grijze dagen
Blijft hunne vreugd gewis;
Zij zullen, groen en fris,
Gewenste vruchten dragen.³⁷

Maar als we van deze waarheid ons verzekerd, aan dit heil ons verzadigd hebben, drijft ons de Geest terug uit onszelf naar het Hout, van de heiliging en dagelijkse vernieuwing van ons leven naar de Bron, van de barre hoogvlakten en uit de ravijnen der aanvechting naar de koele schaduw van deze eeuwig-groenende bossen.

O bloeiende boom in het paradijs,
Uw vrucht is de heele wereld tot spijs (...)

Uw breedheid heeft de wereld omgeven,
Uw sap is aller heiligen leven.³⁸

Noten

1. Zie Luc. 4:34.
2. Uitspraak van Joseph Goebbels (1897-1945), rijksminister voor Volksvoorlichting en Propaganda nadat Hitler in Duitsland de macht had overgenomen (1933).
3. Zie Joh. 2:15.
4. Zie 1 Joh. 2:18.
5. Zie Jes. 40:15.
6. Zie gezang 134, vers 6 (1938).
7. De kruisweg stamt uit de late Middeleeuwen. In Jeruzalem zochten pelgrims naar de plaatsen waarlangs de lijdensweg van Jezus had gevoerd. Toen alle plaatsen eenmaal gemarkeerd waren, kon hierlangs de kruisweg, in het Latijn 'Via Crucis', ook wel 'Via Dolorosa' worden uitgezet. In de vijftiende eeuw telde de kruisweg al zeven staties: Jezus neemt het kruis op zijn schouders, Jezus valt voor de eerste maal onder het kruis, Jezus ontmoet zijn bedroefde moeder, Jezus valt voor de tweede maal onder het kruis, Veronica droogt het gelaat van Jezus (Veronica = 'vera icon'; in haar doek ontwaart zij de ware beeltenis van Christus), Jezus valt voor de derde maal onder het kruis en Jezus wordt in het graf gelegd. In de zeventiende en achttiende eeuw groeide onder franciscaanse invloed de kruisweg naar de veertien staties die in 1751 werden vastgelegd.
8. Jacob Revius, in: *Over-Ysselsche sangen en dichten* (1630).
9. Zie Joh. 20:19.
10. Zie Ps. 41:2.
11. Zie Ps. 41:3.
12. Zie Luc. 23:26.
13. Zie Luc. 23:28-30.
14. Zie Ezech. 5:8-12.
15. Zie Joh. 19:5.
16. Zie Joh. 15:1.
17. Zie Jes. 53:8.
18. Zie Gen. 3:24.
19. Zie Ps. 22:7.
20. Zie Ps. 22:2.
21. Zie psalm 90, vers 4 (1773).
22. Zie o.a. Joh. 7:33 (komt veelvuldig voor bij Johannes).
23. Zie Luc. 9:24, 17:33; Mat. 16:25; Mar. 8:35.
24. Zie Luc. 23:4,14,22 en Joh. 18:38, 19:4,6.
25. Zie Rom. 6:5.
26. J.S. Bach en Ch.F. Henrici (libretto), *Matthäus Passion* (1729). BWV 45a, koor. Zie Mat. 27:11-26.
27. Toespeling op het alt- en sopraanrecitatief uit de *Matthäus Passion* (BWV 244, 67): O selige Gebeine, / Seht, wie ich euch mit Buß und Reu beweine, / Daß euch mein Fall in solche Not gebracht! / Mein Jesu, gute Nacht! // Habt lebenslang / Vor euer Leiden tausend Dank, / Daß ihr mein Seelenheil so wert geacht! / Mein Jesu, gute Nacht!
28. Laatste strofe van het gedicht 'Eenzame nacht' van P.C. Boutens, uit de bundel *Praeludiën* (1902).
29. Zie Joh. 15:1-12.
30. Zie Ef. 2:10.
31. Zie Ex. 34:6.
32. Friedrich Nietzsche zegt in *Also sprach Zarathustra* (1883-1885): Wahrlich, ein schmutziger Strom ist der Mensch. Man muß schon ein Meer sein, um einen schmutzigen Strom aufnehmen zu können, ohne unrein zu werden. / Seht, ich lehre euch den Übermenschen: der ist dies Meer, in ihm kann eure große Verachtung untergehn. / Was ist das Größte, daß ihr erleben könnt? Das ist die Stunde der großen Verachtung. Die Stunde,

in der euch auch euer Glück zum Ekel wird und ebenso eure Vernunft und eure Tugend (Zarathustra's Vorrede, 3).

33. Zie Ef. 5:1.

34. De kwalificatie van de deugden der heidenen als 'blinkende zonden' (*splendida peccata*) wordt dikwijls – niet alleen door Miskotte – aan Augustinus toegeschreven, echter ten onrechte. Niettemin is de gedachtegang wel augustijns.

35. Zie psalm 101, vers 1 (1773).

36. H.F. Kohlbrugge (ook gespeld Kohlbrügge), 1803-1875. Nederlands protestants theoloog, die sterk de genadeleer van Luther en Calvijn benadrukte. Miskotte wilde oorspronkelijk promoveren op 'De heiliging bij Kohlbrugge'.

37. Zie psalm 92, verzen 7 en 8 (1773).

38. Regels van de eerste strofen van 'O bloeiende boom in het paradijs' van Anton Coolen (1897-1961), naar een Duits Marialied.